

บุญ หรือ บาป : การศึกษาหลักการและแนวคิดในการปล่อยสัตว์น้ำ
ด้วยความรับผิดชอบตามบริบทสังคมไทย

MERIT OR SIN: A STUDY ON THE PRINCIPLES AND CONCEPTS OF RELEASING AQUATIC
ANIMALS RESPONSIBLY IN THE THAI SOCIAL CONTEXT

นายธนศ เกษศิลป์

Mr.Tanet Ketsil

มหาวิทยาลัยมหิดล

Mahidol University

chainoi9999@hotmail.com

*****

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้เป็นส่วนหนึ่งของสารนิพนธ์เรื่องปล่อยสัตว์น้ำอย่างไรให้ได้บุญ : หลักการและแนวคิดในการปล่อยสัตว์น้ำตามบริบทของสังคมไทยโดยมีการพัฒนาต่อยอดจากบทความวิชาการเรื่องแนวทางในการปล่อยสัตว์น้ำตามบริบทของสังคมไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา “หลักการและแนวคิดในการปล่อยสัตว์น้ำด้วยความรับผิดชอบตามบริบทของสังคมไทย” พบว่า การปล่อยสัตว์น้ำเพื่อทำบุญตามบริบทของสังคมไทยไม่มีหลักฐานปรากฏแน่ชัดว่าเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยใดแต่มีความเชื่อกันว่าได้รับอิทธิพลมาจากการเผยแพร่ของพระพุทธศาสนาและแนวคิดของพราหมณ์เมื่อครั้งที่ได้แผ่เข้ามาสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยพุทธศาสนิกชนมีความเชื่อว่าถ้าทำบุญด้วยการปล่อยสัตว์น้ำแล้วจะได้รับอานิสงส์ทำให้เกิดความสุขทั้งทางกายและทางใจถือว่าเป็นการสะเดาะเคราะห์ต่อชะตาให้กับผู้ที่กำลังมีความทุกข์หรือตกอยู่ในสภาวะยากลำบากต่อการดำรงชีวิตสำหรับแนวคิดและหลักการปล่อยสัตว์น้ำเพื่อทำบุญตามบริบทของสังคมไทยด้วยความรับผิดชอบนั้นมาจากฐานแนวคิดหลัก 4 ประการคือ 1) แนวคิดเกี่ยวกับการปล่อยสัตว์น้ำเพื่อทำบุญสร้างกุศลตามบริบทของสังคมไทย 2) แนวคิดเกี่ยวกับการปล่อยสัตว์น้ำในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมด้วยความรับผิดชอบ 3) แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะทั่วไปของสัตว์น้ำและแหล่งที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมของสัตว์น้ำที่คนไทยชาวพุทธนิยมปล่อย และ 4) แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อในการปล่อยสัตว์น้ำตามบริบทของสังคมไทยที่ส่งผลต่ออานิสงส์ที่ได้รับ

คำสำคัญ: บุญ, บาป, การปล่อยสัตว์น้ำ, ความรับผิดชอบ, บริบทของสังคมไทย

Abstract

This academic article is a part of the thesis on "How to Release Aquatic Animals for Merit: Principles and Concepts in the Context of Thai Society". with development build on from academic article on Guidelines of Releasing Aquatic Animals in Thai Social Context The purpose was to study the "Principles and Concepts of Releasing Aquatic Animals Responsibly in Thai Social Context". It was found that the release of aquatic animals for merit in the Thai society has no clear evidence of when it originated, but it is believed to be influenced by the spread of Buddhism and Brahmanism into Southeast Asia. Buddhists believe that if you make merit by releasing aquatic animals, you will receive spiritual benefits leading to physical and mental happiness. It's considered a way to mitigate bad karma for those suffering or in difficult circumstances. The concepts and principles of releasing aquatic animals for merit in the Thai society responsibly come from four main ideas: 1) The concept of releasing aquatic animals for merit-making in Thai society; 2) The idea of releasing aquatic animals into a suitable environment responsibly; 3) The concept regarding the general characteristics of aquatic animals and the suitable habitats for the aquatic animals that Thai Buddhists release; 4) The belief in the release of aquatic animals in the context of Thai society that affects the results of merit received.

Keywords: Merit, Sin, Releasing Aquatic Animals, Responsibility, Thai Society Context

บทนำ

ถึงแม้ว่าในปัจจุบันจะมีความเจริญก้าวหน้าวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแบบก้าวกระโดด มีความสะดวกสบายมากมายสำหรับการดำเนินชีวิตเพียงแค่ปลายนิ้วสัมผัสก็สามารถได้รับความสะดวกตามที่เราต้องการอย่างง่ายดายแต่ถึงอย่างไรมนุษย์ก็ยังคงมีความผูกพันกับเรื่องของสิ่งที่อยู่เหนือปรากฏการณ์ทางธรรมชาติอยู่ดีสิ่งต่างๆที่อยู่รอบตัวหล่อหลอมให้มนุษย์ทุกคนเจริญเติบโตมาพร้อมกับความเชื่อที่แตกต่างกัน ความเชื่อเหล่านั้นเป็นความรู้สึกที่แตกต่างกันแต่ละบุคคลมีความเชื่อมั่นว่าถ้ากระทำการสิ่งใดตามความเชื่อนั้นแล้วจะทำให้ชีวิตประสบความสำเร็จตามเป้าหมายของชีวิตที่วางไว้มีสมหวังในการดำเนินชีวิตแต่ในทางตรงกันข้ามถ้าทำไม่ถูกต้องก็จะเกิดความทุกข์ความเชื่อนั้นอาจเปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัย (อุตม เขยกิจวงศ์, 2545: 187-188) จนกลายเป็นสิ่งที่กระทำสืบต่อเนื่องกันมาหรือที่เรียกว่าค่านิยมเป็นสิ่งที่ผู้คนในสังคมเห็นว่าถ้ากระทำแล้วจะเกิดผลดีแก่ตัวเองหรือผู้ที่ปฏิบัติตามเป็นสิ่งที่น่ากระทำ น่ายกย่อง จนพัฒนามาเป็นวัฒนธรรมที่กำหนดพฤติกรรมของผู้คนในสังคมคนไทยมีความเชื่อเรื่องบุญหรือเวรกรรม เพราะคนไทยส่วน

ใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาที่มีความเชื่อเรื่องการทำบุญ หรือเวรกรรมเป็นพื้นฐานดั้งเดิมอยู่แล้ว (บันเทิง พา พิจิตร, 2549: 13, 17, 18)

ซึ่งจะเห็นได้ว่าสังคมไทยชาวพุทธเป็นสังคมที่มีความเชื่อมั่นและความศรัทธาในพระพุทธศาสนา มาอย่างยาวนานและมีหลักการทำบุญและหลักการสร้างกุศลได้อย่างหลากหลายขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของแต่ละบุคคลที่แตกต่างกันไปแต่อย่างหนึ่งที่คนไทยชาวพุทธนิยมทำกันในช่วงของเทศกาลต่าง ๆ ก็คือการปล่อยสัตว์น้ำซึ่งเชื่อว่าการปล่อยสัตว์น้ำจะเป็นการเสริมสร้างบารมีส่งเสริมให้ผู้ปล่อยได้รับบุญกุศลที่เกิดจากการปล่อยสัตว์น้ำทำให้ชีวิตมีแต่สิ่งที่ดีเข้ามาในชีวิตโดยหลักๆ แล้วเราสามารถนำหลักการทำบุญตามหลักการในทางพระพุทธศาสนา มา ดังเช่นการทำบุญในการปล่อยสัตว์น้ำตามบริบทของสังคมไทยมีแนวคิดมาจากหลักบุญ กิริยาวัตถุที่เป็นหลักการขั้นพื้นฐานในการทำบุญเพื่อให้รู้หลักในการทำว่าเราต้องการอะไรจากการทำบุญและสามารถเลือกวิธีการทำบุญได้หลากหลายวิธีเช่น 1) ทำบุญด้วยการให้ปันสิ่งของ 2) ทำบุญด้วยการรักษาศีล 3) ทำบุญด้วยการเจริญภาวนา เป็นต้น, หลักการทำทานเช่นการให้ การเสียดสละ หรือการบริจาค การปล่อยสัตว์น้ำตามความเชื่อของคนไทยชาวพุทธถือเป็นการทำบุญของหลักการทำทาน, หลักศรัทธานั้นเป็นความเชื่อของแต่ละบุคคลเช่น หลักของกัมมสัทธา คือเชื่อกรรม เชื่อการกระทำ เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริงดังนั้นในการปล่อยสัตว์น้ำเปรียบเสมือนเป็นการให้ชีวิตใหม่แก่สัตว์ผู้ที่กระทำจึงมีความศรัทธาว่าตนเองจะได้รับผลบุญส่งผลดีกับตน, และหลักกาลามสูตรเป็นหลักการใช้เหตุใช้ผลในความเชื่อเช่น อย่าได้ยึดถือตามถ้อยคำที่ได้ยินได้ฟังมา, อย่าได้ยึดถือตามถ้อยคำสืบๆ กันมา หรือ อย่าได้ยึดถือโดยตื่นข่าวว่าได้ยินอย่างนี้ เป็นต้น หลักกาลามสูตรจึงเป็นหลักการที่สำคัญของผู้ที่เลือกทำบุญด้วยการปล่อยสัตว์น้ำเพราะจะได้วิเคราะห์พื้นที่ในการปล่อยสัตว์น้ำด้วยความมีเหตุมีผลไม่ปล่อยสัตว์น้ำด้วยความไม่รู้ โอกาสที่สัตว์น้ำจะรอดจากการปล่อยจึงเป็นไปได้สูง

ดังนั้น บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา “หลักการและแนวคิดในการปล่อยสัตว์น้ำตามบริบทสังคมไทย” ที่เป็นกิจกรรมหนึ่งที่คนไทยชาวพุทธนิยมทำกันเพื่อเป็นการสร้างบุญสร้างกุศลตามแนวคิดเกี่ยวกับการปล่อยสัตว์น้ำเพื่อทำบุญสร้างกุศลตามบริบทของสังคมไทย, แนวคิดเกี่ยวกับการปล่อยสัตว์น้ำในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมด้วยความรับผิดชอบ, แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะทั่วไปของสัตว์น้ำและแหล่งที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมของสัตว์น้ำที่คนไทยชาวพุทธนิยมปล่อย และ แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อในการปล่อยสัตว์น้ำตามบริบทของสังคมไทยที่ส่งผลต่ออาสภัสที่ได้รับ

แนวคิดเกี่ยวกับการปล่อยสัตว์น้ำเพื่อทำบุญสร้างกุศลตามบริบทของสังคมไทย

วัฒนธรรมทางสังคมของคนไทยส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนาชีวิตตั้งแต่เกิดจนตายส่วนมากจะถูกผูกโยงอยู่กับพระพุทธศาสนาซึ่งแทบจะเรียกได้ว่าแยกกันไม่ออกเมื่อมุ่งประเด็นถึงเรื่องความเชื่อพระพุทธศาสนาก็ยังเป็นส่วนที่สำคัญมาก ๆ ในวิถีชีวิตการดำเนินชีวิตของตามบริบทของสังคมไทยก็มีความเชื่อที่แตกต่างกันไปมีวิธีการปฏิบัติที่แตกต่างกันออกไปแต่วัตถุประสงค์จะยังคงความคล้ายคลึงกันอยู่ด้วยความเชื่อที่แตกต่างกันออกไปนี้จึงเป็นเรื่องที่ยากในการที่จะปรับเปลี่ยนหรือเปลี่ยนแปลงให้พุทธศาสนิกชนได้เข้าใจให้

ตรงกันตามคำสอนอย่างแท้จริงบางบริบทกลายเป็นประเพณีที่ทำสืบต่อเนื่องตามกันมา ผิดบ้าง ถูกบ้าง ก็สุดแต่ผู้นำในแต่ละท้องถิ่นนั้นๆ เนื่องจากเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อนที่มีผลกระทบต่อจิตใจ จึงต้องปล่อยให้ปฏิบัติสืบๆ กันมาอย่างนั้น ซึ่งก็มีอยู่หลายเรื่องจะเห็นได้ว่า เจ้าหน้าที่ของรัฐก็ไม่ได้เข้ามาบริหารจัดการถ้าเรื่องนั้นๆ ไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อก่อให้เกิดความวุ่นวายหรือลิดรอนสิทธิของผู้อื่นในสังคม

เมื่อว่าด้วยความเชื่อในเรื่องของการปล่อยสัตว์แล้วยิ่งหนีไม่พ้นที่จะเชื่อมโยงกับ พระพุทธศาสนาเข้ากับวิถีการดำเนินชีวิต และวัดหลายแห่งก็มีการพัฒนาเพื่อให้เข้ากับวัตถุประสงค์ของพุทธศาสนิกชน เช่นวัดใดที่มีที่ตั้งติดอยู่กับบริเวณแหล่งน้ำหรือแม่น้ำก็จะจัดให้มีกิจกรรมการปล่อยสัตว์น้ำเพื่อทำบุญไปด้วยและชาวพุทธก็ถือว่ากิจกรรมการปล่อยสัตว์น้ำเป็นการทำบุญให้ชีวิตอย่างหนึ่งตามคติความเชื่อ และเข้าใจว่าการให้ชีวิตแก่สัตว์ก็จะทำให้ไม่มีโรคร้ายมาเบียดเบียนและเป็นการสะเดาะเคราะห์ต่อชะตาชีวิตให้ยืนยาว

ในปัจจุบันคนหนุ่มสาวเป็นจำนวนมากทั้งที่มีการศึกษาและไม่มีการศึกษาต่างพากันรู้สึกวุ่นวายกับประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ทางศาสนาที่บรรพบุรุษของตนปฏิบัติกันมานั้นมันเคร่งครัดเคร่งเครียดเกินไปจนพวกตนไม่อาจจะยอมรับได้ ฉะนั้น การที่จะพยายามบังคับคนเหล่านี้ให้กระทำในสิ่งที่พวกเขาไม่ยอมรับจึงน่าจะไม่มีประโยชน์อะไรและซ้ำร้ายอาจจะเป็นการเร่งให้พวกเขาเลิกนับถือศาสนาที่บรรพบุรุษของตนนับถือกันมาเอาเสียเลยก็ได้ (สุเขาว์ พลอยชุม, 2555: 70) ซึ่งพฤติกรรมที่เปลี่ยนไปก็เชื่อได้ว่า ความเชื่อที่มีมาแต่บรรพบุรุษอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาอย่างแน่นอน แต่ถึงอย่างไรก็ยังเชื่อในเรื่องของบุญและบาปว่าเป็นสิ่งที่กำหนดชีวิตของตนให้เป็นไป มีความเชื่อว่าเมื่อตายไป จะได้ไปนรกถ้าทำบาป และจะได้ไปสวรรค์ถ้าได้ความดีหรือทำบุญไว้ความเชื่อเหล่านี้ปรากฏชัดในสังคมไทย และได้รับอิทธิพลสืบๆ ต่อกันมา ดังจะได้อธิบายดังต่อไปนี้

บุญ กุศล : ความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา

เมื่อกล่าวถึง คำว่า บุญ กับ กุศล นั้น ในทางพระพุทธศาสนามีความหมายกว้างแคบสูงต่ำกว่ากัน คำว่าบุญ มีความหมายแคบและต่ำกว่ากุศล คำว่ากุศลมีความหมายสูงและกว้างกว่าบุญ บุญเป็นฝ่ายโลกียะอย่างเดียว ยังสนเวียนอยู่ในวัฏฏะ ส่วนกุศลเป็นโลกียะและเป็นโลกุตระด้วย กุศลฝ่ายโลกียะนั้นเท่ากับบุญได้ (วศิน อินทสระ, 2552: 143) คำว่าบุญนัยหนึ่งแปลว่า เป็นเครื่องชำระสันดาน เป็นเครื่องชำระล้างทำให้จิตใจสะอาด ในเวลาที่สิ่งซึ่งเป็นบุญเกิดขึ้นในใจ เช่น มีเมตตาเกิดขึ้น ก็ชำระจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์ ศรัทธาเกิดขึ้นจิตใจก็ผ่องใสทำให้หายเศร้าหมอง หายสกปรก ความหมายหนึ่งของบุญก็คือ ทำให้เป็นคนน่ายุชา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556: 69) เรื่องบุญจึงเป็นเรื่องที่ต้องทำความเข้าใจให้ถูกต้อง ถ้าไม่ถูกต้องมันจะเป็นโทษ ทำบุญเป็นโทษ คือทำในสิ่งที่ไม่ควรทำ และก็ไม่ทำสิ่งที่ควรทำ ก็เป็นโทษ ฉะนั้นก็ต้องทำความเข้าใจเรื่องการทำบุญให้ถูกต้อง จะได้ทำบุญได้อย่างถูกต้อง (วศิน อินทสระ, 2548: 3)

ในสังคมไทยยังมีการเข้าใจเรื่องบุญที่คลาดเคลื่อนอยู่อีกมาก บางคนยังแยกไม่ออกระหว่างทำบุญกับทำทาน โดยคิดว่าการทำบุญคือทำกับพระ และทำทานคือทำกับคนยากคนจนหรือคนขอทาน หรือสัตว์

เดรัจฉานทั่วไป แต่จริงๆ แล้วการให้ทานเป็นวิธีแห่งบุญชนิดหนึ่ง ไม่ว่าจะให้ทานแก่ใครๆ ให้แก่พระ ให้แก่คนยากคนจน ให้ขอทาน หรือให้แก่สัตว์เดรัจฉาน ก็เป็นการทำบุญทั้งนั้น โดยหลักพระพุทธศาสนามีอยู่ 3 แนวทางคือ

1) ทานมัย คือบุญที่ได้จากการให้ทาน
2) อภัยทาน การให้อภัยไม่ถือโทษล่วงเกินของผู้อื่น การเว้นไม่เบียดเบียนผู้อื่นก็ถือว่าเป็นบุญจากการให้อภัย

3) อามิสทาน การให้วัตถุสิ่งของที่เรียกว่าปัจจัย 4 (วคิน อินทสระ, 2548: 4)

ในข้ออามิสทานคือ ช่วยค้ำจุนชีวิต ทำให้เขามีที่พึ่งอาศัย แต่ธรรมทานช่วยให้เขารู้จักพึ่งตนเองได้ต่อไป เมื่อให้อามิสทาน พึงให้ธรรมทานด้วย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2556: 62)

เมื่อมาถึงตรงนี้เราก็พอจะเข้าใจและแยกแยะออกได้บ้างแล้วว่า การกระทำของเราเช่นการปล่อยสัตว์ จัดว่าเป็นการให้ทานที่เรียกว่าอะไร และสามารถเข้าใจเบื้องต้นได้ว่า การให้ทานของเรานี้เป็นการทำบุญประเภทหนึ่ง เป็นการให้ที่เรียกได้ว่าเป็นการให้ชีวิต แต่ถึงอย่างไรก็ต้องดูที่บริบทและเจตนาเป็นองค์ประกอบ

ดังนั้น การให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา เป็นต้นเหล่านี้ รวมแล้วท่านเรียกว่าเป็น กรรมดี หรือ กุศลกรรม (เสฐียรพงษ์ วรรณปก, 2559: 19)

บาป : ความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา

คำว่า บาป นั้น โดยตัวอักษร หรือโดยพยัญชนะ แปลว่า สภาวะที่ทำให้ถึงทุกข์ หรือทำให้ไปในที่ชั่ว หมายถึงสิ่งที่ทำให้เกิดตกต่ำ พอบาปเกิดขึ้น ความคิดไม่ดีเกิดขึ้น โลภะ โทสะ เกิดขึ้น จิตก็ตกต่ำลงไป และนำไปสู่ทุกข์ด้วย อีกอย่างหนึ่ง ท่านให้ความหมายโดยพยัญชนะว่า เป็นสิ่งที่คนดีพากันรักษาตนให้ปราศไปหมายความว่า คนดีทั้งหลายจะรักษาตนเองให้พ้นไปจากสิ่งเหล่านี้ จึงเรียกสิ่งเหล่านี้ว่าเป็นบาป เป็นสิ่งที่คนดีละทิ้ง พยายามหลีกเลี่ยงหนีไม่ยอมเกี่ยวข้องกับ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2556: 70)

ในทางพระพุทธศาสนา บาปหรือ หรือกรรมชั่ว เรียกว่าเป็น อกุศลกรรม เช่น การฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ เป็นต้น (เสฐียรพงษ์ วรรณปก, 2559: 19) ทั้งนี้จากการศึกษาแนวคิดเรื่องบาปในพุทธปรัชญา พบว่า คำว่า “บาป” มาจากภาษาบาลีว่า ปาป ซึ่งแปลว่า ชั่ว ลามก สิ่งที่ไม่ดี ถ้าหากว่ามีอยู่ กับบุคคลใด ก็จะทำให้บุคคลนั้นได้รับทุกข์เดือดร้อน เสียเกียรติชื่อเสียงทั้งปัจจุบันและอนาคต ความหมายของศัพท์นั้นก็บ่งบอกไปในทางไม่ดี ไม่ประเสริฐ เช่น เมื่อบุคคลใดทำผิด มนุษยธรรม ก็จัดว่าบุคคลนั้นเป็นคนชั่ว คนลามกตรงกับภาษาบาลีว่า ปาปบุคฺคฺโล หรือ ปาโป เราเข้าใจกันทั่วไปว่า บาปก็คือสิ่งที่ไม่ดี เมื่อบุคคลใดกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งให้ผู้อื่นผู้ใดเดือดร้อนไม่ว่าจะด้วยทางกายหรือทางใจ ผลของการกระทำที่ไม่ดีเราเรียกว่าเป็นบาป (พระมหาสาม อคฺคฺรมโห (แสงวงศ์), 2562: 3074-3091.)

คำว่า บาป กับ อกุศลนั้นมีความหมายที่ใกล้เคียงกัน เป็นคำที่ใช้แทนกันได้ เป็นไวพจน์ของกันได้ (วคิน อินทสระ, 2548: 142) ในโถกณผลสูตร พระพุทธเจ้าได้ตรัสกับภิกษุทั้งหลายถึงเรื่องการให้ผลของกรรมว่า “บุคคลนี้ทำกรรมไว้อย่างใดๆ เขาต้องเสวยกรรมนั้นอย่างนั้นๆ” เมื่อเป็นเช่นนั้น การอยู่ประพฤติพหุกรรมย่อมมีไม่ได้ โอกาสที่จะทำที่สุดแห่งทุกข์โดยขม่อมไม่ปรากฏ ส่วนผู้ใดฟังกล่าวอย่างนี้ว่า “บุคคลนี้ทำกรรมที่ต้องเสวยผลไว้อย่างใดๆ เขาต้องเสวยผลของกรรมนั้น อย่างนั้นๆ” เมื่อเป็นเช่นนั้น การอยู่ประพฤติพหุกรรมย่อมมีไม่ได้ โอกาสที่จะทำที่สุดแห่งทุกข์โดยขม่อมปรากฏ บุคคลบางคนในโลกนี้ทำบาปกรรมแม้เพียงเล็กน้อยบาปกรรมก็นำเขาไปสู่สุรภได้ ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้ทำบาปกรรมแม้เพียงเล็กน้อย เช่นนั้นแล บาปกรรมนั้นให้ผลในปัจจุบันเท่านั้น ไม่ให้ผลแม้แต่น้อยในอภิปภที่ 2 (ชาติหน้า) ไม่จำเป็นต้องพุดถึงผลมาก (พระไตรปิฎก มจร. (ไทย). 20/101/336)

ตามหลักพระพุทธศาสนา บาปย่อมล้างได้ด้วยบุญ กรรมชั่วละลายได้ด้วยกรรมดี แต่ต้องใช้เวลานาน กุศลกรรมแรงๆ เช่น อรหัตมรรค อรหัตผล สามารถล้างความชั่วในใจได้หมด และมีอานุภาพห้ามผลแห่งกรรมชั่วเก่าๆ ที่เคยทำมาแล้วได้หมดสิ้น จะให้ผลอยู่บ้างก็เฉพาะเวลาที่ท่านยังมีชีวิตอยู่เท่านั้น พอท่านนิพพานแล้วผลกรรมต่างๆ ก็เป็นอโหสิกรรมไปสิ้น (วคิน อินทสระ, 2554: 28)

ดังนั้น ทั้งสองเรื่องคือ บาปและบุญ ซึ่งสรุปได้ว่าเป็นกรรมชนิดหนึ่ง ครอบคลุมตั้งแต่เรื่องเล็กๆ ไปจนถึงเรื่องใหญ่ๆ เป็นเหตุมิใช่ผล เป็นเรื่องปัจจุบัน มิใช่เรื่องที่ล่วงแล้ว (เสฐียรพงษ์ วรรณปก, 2559: 3) เหตุนี้ จึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมากในพระพุทธศาสนา เนื่องจากจะเป็นการสอดคล้องกันของเรื่อง กรรม และการเวียนว่ายตายเกิด ในภาษาอังกฤษเรียกว่า The Law of Karma and Rebirth (วคิน อินทสระ, 2548: 3) เป็นเรื่องที่จะนำพาชีวิตให้ไปสู่สถานการณต่างๆ และเชื่อมโยงไปถึงเรื่องที่จะกล่าวต่อไปคือเรื่องของ นรกและสวรรค์

แนวคิดเกี่ยวกับการปล่อยสัตว์น้ำในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมด้วยความรับผิดชอบ

แนวคิดที่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการปล่อยสัตว์น้ำที่คนไทยชาวพุทธนิยม ปล่อยผู้วิจัยได้แนวทางของ Cowx (2015) และ FAO (2015) ที่อ้างถึงใน บุญส่ง ศรีเจริญธรรม (2563) ซึ่งได้อธิบายถึงแนวทางปฏิบัติที่ดีในการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำอย่างมีความรับผิดชอบต่อมาเป็นหลักแนวคิดในการประกอบการศึกษาในครั้งนี้โดยเน้นที่การเลือกสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการปล่อยสัตว์น้ำจะถือว่าผู้ปล่อยน้ำมีความรับผิดชอบต่อสัตว์ชนิดนั้นที่ทำการปล่อยเพราะโอกาสที่สัตว์ที่จะปล่อยนั้นมีโอกาสที่จะรอดสูงอาจแบ่งขอบเขตของการพิจารณาตามหลักการดังต่อไปนี้ หลักการที่ 1 ควรจะคำนึงและระมัดระวังอยู่เสมอก่อนที่จะทำการปล่อยสัตว์น้ำคือว่าสัตว์น้ำที่จะปล่อยมีความเหมาะสมต่อสภาพแวดล้อมที่จะปล่อยหรือไม่ หลักการที่ 2 ควรจะคำนึงและระมัดระวังขั้นตอนและวิธีการปล่อยสัตว์น้ำแต่ละประเภทที่เหมาะสมเพื่อเสริมสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้ปล่อย หลักการที่ 3 ควรจะคำนึงและระมัดระวังโอกาสที่สัตว์น้ำแต่ละชนิดจะรอดจากการประเเมนความเสี่ยง

จาก 3 หลักการดังกล่าวจะนำไปสู่การประยุกต์เป็นแนวคิดสำหรับการปล่อยสัตว์น้ำที่จะทำให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการปล่อยสัตว์น้ำแต่ละชนิดที่จะมีโอกาสรอดจากปล่อยในแต่ละครั้งได้มากที่สุดหรือเรียกว่าการลดโอกาสเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นภายหลังที่ทำให้สัตว์น้ำชนิดนั้นตายสามารถสรุปเป็นขั้นตอนได้ดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 กำหนดวัตถุประสงค์ที่ต้องการจะปล่อยในแต่ละครั้ง ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาแนวทางที่เหมาะสมสำหรับการปล่อยสัตว์น้ำด้วยวิธีการสำรวจ ขั้นตอนที่ 3 ประเมินความเสี่ยงหรือโอกาสรอดของสัตว์น้ำที่จะปล่อย ขั้นตอนที่ 4 เลือกแนวทางที่เหมาะสมต่อการปล่อยสัตว์น้ำ ขั้นตอนที่ 5 ตัดสินใจเลือกพื้นที่สภาพแวดล้อมที่เหมาะสมในการปล่อยสัตว์น้ำ ขั้นตอนที่ 6 ดำเนินการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมที่เลือกไว้ ขั้นตอนที่ 7 วิเคราะห์และสรุปผลการปล่อยสัตว์น้ำเพื่อเป็นแนวทางในการปล่อยสัตว์น้ำในอนาคตต่อไป (บุญส่ง ศรีเจริญธรรม, 2563: 26-27)

จากการศึกษาเราสามารถนำข้อมูลที่ได้ไปใช้เพื่อเป็นฐานข้อมูลเสริมสร้างความมั่นใจสำหรับคนไทยชาวพุทธที่นิยมปล่อยสัตว์น้ำเพื่อทำบุญสร้างกุศลให้มีความมั่นใจมากยิ่งขึ้นจากการที่ได้ทำการปล่อยสัตว์น้ำจะเป็นสร้างบุญกุศลอย่างแท้จริงไม่ใช่เป็นการสร้างบาปโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์เนื่องจากสัตว์น้ำจัดแต่ละชนิดที่ทำการปล่อยนั้นจะมีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่แตกต่างถ้าปล่อยในสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสมกับสัตว์ชนิดนั้นๆ ก็อาจทำให้สัตว์น้ำที่ปล่อยมีโอกาสรอดน้อยมากหรืออาจจะตายได้

แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะทั่วไปของสัตว์น้ำและแหล่งที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมของสัตว์น้ำที่คนไทยชาวพุทธนิยมปล่อย

ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาข้อมูลเฉพาะสัตว์น้ำจืดที่คนไทยชาวพุทธมีความเชื่อที่นิยมปล่อยเพื่อเป็นการทำบุญและสร้างกุศลคือ จำนวน 14 ชนิดดังนี้ **1) ปลาไหล** ปลาไหลเป็นปลาที่มีลักษณะลำตัวเรียวยาว คล้ายงูสีน้ำตาลดำมีเมือกสีนวลลักษณะสภาพแวดล้อมที่ปลาไหลชอบอาศัยอยู่จะชอบอยู่บริเวณ คู คลอง หนอง บึง ชอบซุกตัวอยู่ในโคลนตมหรือพื้นที่ชื้นแฉะ (มนตรี แสนสุข, 2559: 9, 11) **2) ปลาหมอไทย** ลักษณะทั่วไปมีเกล็ดลำตัวแบนเกล็ดและก้างแข็งมากเป็นปลาที่แข็งแรงมากการอยู่อาศัยของปลาหมอไทยเป็นปลาที่ทรหดอดทนมากจะอยู่ตามสภาพแวดล้อมที่บริเวณน้ำนิ่งๆตามทุ่งนา (มนตรี แสนสุข, 2559: 8, 26) **3) ปลาดุก** ลักษณะทั่วไปปลาดุกจะมีส่วนลำตัวแบน สีของลำตัวเป็นสีเงิน หลังสีคล้ำ ช่วงท้องจะมีสีขาว เป็นปลาที่สามารถปรับเข้ากับสภาพแวดล้อมได้เป็นอย่างดีจะอยู่ตามสภาพแวดล้อมที่บริเวณน้ำไหลอ่อนๆ ตามแม่น้ำลำคลอง หนอง บึง (ปกรณ์ อุ้นประเสริฐ, ม.ป.ป.: 2) **4) ปลาช่อน** ลักษณะส่วนหัวขนาดใหญ่คล้ายงู ตามีขนาดใหญ่อยู่ด้านข้างของส่วนหัว ปากเป็นจงอยกลมมน ปากกว้างขากรรไกรยึดหดได้ ฟันซี่เล็กเรียงติดกันแหลมคม ลำตัวยาวกลมเป็นทรงกระบอกเรียวยาวทางด้านหัวไปทางช่องท้องและปลายหางแบน พบได้ตาม แม่น้ำ ฝาย หนอง คลอง บึง ป่อ สระ คู ทะเลสาบ ในนาข้าวที่มีน้ำขัง และตามแหล่งน้ำจืดทั่วไป (สุจินต์ โรจนพิทักษ์, 2549: 5-11) **5) ปลาดุก** ลักษณะภายนอกไม่มีเกล็ดปลาดุกที่พบเห็นในประเทศไทยตามแม่น้ำลำคลองคือปลาดุกฝูหน่งมีสีน้ำตาล ลำตัวเรียวยาว มีหนวด 4 เส้นที่บริเวณริมฝีปาก ฝูหน่งมีสีน้ำตาล เนื้อสีเหลือง (ศูนย์ศึกษา

การพัฒนาคุณภาพอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดสกลนคร, 2555: 5) สามารถพบได้พบได้ตามบริเวณลำคลอง หนองน้ำทุ่งนา บึง บริเวณที่น้ำไม่ลึกมาก ไหลไม่แรงมาก **6) ปลาสร้อย** ลักษณะภายนอกลำตัวจะอ้วนกลม ไม่มีเกล็ด ตัวตรงเรียวยาว ปากกว้าง หน้าหู ท้องมีสีขาวนวล หลังมีสีดำเทาหรือดำหม่น ครีบมีสีเหลือง ส่วนปลาสร้อยที่ยังตัวเล็ก ๆ จะมีสีดำพาดบริเวณลำตัว ปลาสร้อยจะพบได้โดยทั่วไปตามแหล่งน้ำธรรมชาติ เช่น แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำท่าจีน แม่น้ำป่าสัก หรือ บึง หนอง คลอง (ปริยาภรณ์ เสงฆชินวงศ์ และรัชนีบุลย์ ทิพย์เนตร, 2549: 1-2) **7) ปลาน้ำดอกไม้** มีลักษณะลำตัวกลมยาวมีเกล็ด ส่วนหัวค่อนข้างโตมีสีดำเป็นจุดกระจายอยู่ทั่วไป และสีน้ำตาลแดงบริเวณลำตัวสีจะต่างกันไปตามถิ่นที่อยู่อาศัย ลำตัวแบนราบ ตากลมโตโปน ปากกว้างมีฟันแหลม สภาพแวดล้อมที่ปลาน้ำดอกไม้ชอบอยู่อาศัยบริเวณน้ำนิ่งๆ (กรมประมง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ สำนักส่งเสริมและฝึกอบรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ออนไลน์) **8) ปลานิล** ลักษณะทั่วไปปลานิลเป็นปลาไม่มีเกล็ด บริเวณแก้มมีเกล็ดบริเวณลำตัวมีลาดพาดขวาง ลำตัวแบน ปากส่วนปลายแหลมเล็กน้อยเป็นปลาที่อยู่อาศัยได้ทุกสภาพแวดล้อมมีความอดทนแข็งแรงมากพบได้ตาม หนอง บึง ทะเลสาบ (นฤชญา ไกรเนต, 2553: 1-3) **9) ปลาตะเพียน** ลักษณะทั่วไปปลาตะเพียนเป็นปลาไม่มีเกล็ดสีชมพูอมส้มสวยงาม ลำตัวแบนคล้ายปลานิล ปากส่วนปลายแหลม ปลาตะเพียนเป็นปลาที่มีความแข็งแรงจึงมีความสามารถในการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมได้ง่าย ชอบอยู่อาศัย หนอง บึง ทะเลสาบ **10) หอยขม** ลักษณะภายนอกของหอยขมจะแข็งเป็นหอยฝาเดียวเปลือกหนาปานกลางค่อนข้างแข็งแรงมาก ผิวเรียบลักษณะแหล่งที่อยู่อาศัยของหอยขมจะชอบอยู่ตามสภาพแวดล้อมบริเวณน้ำนิ่งไม่ลึกมาก กระแสน้ำต้องไม่ไหลแรงมาก ต้องมีพื้นที่ชื้นแฉะ เช่น สระ หนองนา คลอง คู แอ่งน้ำ บึง อ่างเก็บน้ำ ฝาย นาข้าว แม่น้ำขนาดเล็กๆ (อภิชาติ ศรีสะอาด, พัชรี สำโรงเย็น, 2561: 14, 18, 19, 22) **11) หอยโข่ง** ลักษณะภายนอกโดยทั่วไปจะมีเปลือกห่อค่อนข้างกลมช่วงปากเป็นเกลียวเหมือนกับหอยชนิดอื่นๆ มีฝาปิดที่ปากและจะมีจอยยื่นออกมาจะแบ่งออกเป็นสองส่วนลักษณะแหล่งที่อยู่อาศัยของหอยโข่งจะชอบอยู่ในสภาพแวดล้อมน้ำที่ไม่ลึก น้ำนิ่ง กระแสน้ำไหลไม่แรงมาก เช่น สระ หนอง คลอง บึง นาข้าว ถ้าหอยถ้าบนบกก็จะอยู่ที่บริเวณ ที่ชื้นแฉะเป็นโคลน หรือดินทราย **12) เต่า** การปล่อยเต่าลงแหล่งน้ำนั้นต้องศึกษาให้ดีเต่าที่สามารถปล่อยลงแหล่งน้ำได้ต้องเป็นเต่าน้ำจืดเท่านั้นถ้าเป็นเต่าบกจะไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้และถ้าปล่อยลงน้ำก็จะจมน้ำและเสียชีวิตในที่สุดเต่าน้ำจืดที่คนไทยนิยมปล่อยนั้นจะมีสายพันธุ์ดังนี้เช่น เต่านา, เต่าบัว, เต่าหวาย เต่าหับ, เต่าแก้มแดง, เต่าดำ ลักษณะสภาพแวดล้อมที่เต่าน้ำจืดชอบอาศัยอยู่จะต้องเป็นพื้นที่มีดินชื้นแฉะบริเวณขอบตลิ่ง เช่น สระ บ่อ คลอง บึง ต้องไม่ลึกมาก และควรเป็นแหล่งน้ำที่มีการไหลหมุนเวียนแต่น้ำต้องไหลไม่แรงมาก (หน่วยสัตว์เลี้ยงชนิดพิเศษ โรงพยาบาล มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ออนไลน์) **13) ตะพาบ** ตะพาบเป็นสัตว์น้ำจืดครึ่งบกครึ่งน้ำมีลักษณะคล้ายเต่าพบได้ทั่วทุกภาคของประเทศไทยพบได้ตาม แม่น้ำ หนอง หนอง บึง จะชอบอยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีบริเวณดินโคลนมีพื้นน้ำปกคลุมมีแหล่งน้ำเล็กน้อยต้องเป็นน้ำที่สะอาด สงบไม่มีเสียงรบกวน (กองส่งเสริมการประมง กรมประมง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, ม.ป.ป.: 1-6.) **14) กบ** กบเป็นสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ ผิวบนลำตัวขรุขระบนหลังมีสีน้ำตาลปนเขียวเป็นจุดๆ อยู่ทั่วลำตัวช่วงท้องตัวสีขาวแต่สีผิวจะสามารถปรับได้ตามสภาพแวดล้อม ลักษณะสภาพแวดล้อม

ทางกายภาพที่กบชอบอาศัยอยู่ตามลำห้วย หนอง บึง ท้องนา ชอบอยู่ในที่ชื้นและมีน้ำเล็กน้อยแต่ต้องเป็นน้ำที่ค่อนข้างสะอาด (เกษตรกรก้าวหน้า, 2559: 6, 16)

แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อในการปล่อยสัตว์น้ำตามบริบทของสังคมไทยที่ส่งผลต่ออสังค์ที่ได้รับ

การปล่อยสัตว์น้ำแน่นอนว่าสังคมไทยก็รับอิทธิพลนำเอาพิธีกรรมนี้มาจากพระพุทธศาสนา และศาสนาพราหมณ์ ฮินดู โดยในสมัยพุทธกาลมีเรื่องที่สุดคล้องกับสังคมไทยในยุคปัจจุบันเป็นอย่างมาก เป็นเรื่องที่น่าสนใจได้ว่า น่าจะสร้างแรงบันดาลใจ และคติความเชื่อให้พุทธศาสนิกชนได้ปฏิบัติสืบๆ ต่อกันมาเนืองด้วยเป็นเรื่องที่ทำได้ง่าย และให้ความรู้สึกที่ดีต่อใจตนเอง เรื่องนี้เป็นเรื่องของสามเณรติสสะเป็นเรื่องของการทำบุญด้วยการให้ชีวิตใหม่แก่สรรพสัตว์ซึ่งมีหลักฐานที่ปรากฏอ้างถึงในรายงานวิจัยของรองศาสตราจารย์พูนทรัพย์ เกตุวีระพงศ์, ดร.สมจิต ขอนวงศ์, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ระวีโรจน์ ศรีคำภา, พระศักดิ์ดา สุวรรณทา, (2557: 21) เรื่องสี่ขะตาล้านนา: แนวคิดและการเสริมสร้างความสัมพันธ์ ทางสังคมและจิตวิญญาณของชุมชนในล้านนา โดยมีรายละเอียดดังนี้

พระสารีบุตรเถระซึ่งเป็น อัครสาวกของพระพุทธเจ้ามีศิษย์ชื่อ สามเณร ติสสะ อายุ 7 ปี มาบวชในสำนักของพระสารีบุตร วันหนึ่งพระสารีบุตรสังเกตเห็นลักษณะของสามเณรว่าจะมีอายุได้อีกเพียง 7 วัน ก็จะมีเหตุให้ถึงแก่ภรรณาภาพ พระสารีบุตรจึงได้บอกความจริงให้สามเณรทราบ ว่า ตามตำราหมอดู และตำราดูลักษณะ สามเณรจะมีชีวิตอยู่ได้ไม่เกิน 7 วัน พระสารีบุตรจึงให้สามเณรกลับไปล่ำลาพ่อแม่ และญาติพี่น้อง เหตุนี้จึงสร้างความเศร้าโศกเสียใจแก่สามเณรเป็นอันมาก ระหว่างทางกลับไปหาครอบครัว สามเณรได้พบกับปลาที่กำลังดิ้นทุรนทุรายเพราะน้ำไม่เพียงพอ จึงได้จับปลานั้นไปปล่อยในหนองน้ำ และได้พบกับแก่งที่ติดบ่วงนายพราน จึงได้ทำการปล่อยแก่งที่ติดบ่วงนั้นให้ได้รับอิสรภาพโดยได้นึกถึงตนเองว่า จะต้องตายอีกไม่กี่วันข้างหน้า แต่สัตว์ทั้งสองถ้าเราไม่ได้ช่วยชีวิตของเขาในวันนี้ สัตว์เหล่านี้ก็ต้องตายก่อนตนแน่นอน เมื่อกลับถึงบ้านพ่อแม่ และญาติพี่น้องที่ต่างก็เฝ้ารอคอยวันมรณาภาพคำทำนายของพระสารีบุตรด้วยความเศร้าโศกจนเวลาล่วงเลยกำหนดไปแล้ว สามเณรติสสะก็ยังมีชีวิตอยู่ และดูเหมือนว่าผิวพรรณของสามเณรจะผ่องใส ดังนั้นสามเณรจึงได้กลับไปหาพระสารีบุตร ได้กราบเรียนถึงการปล่อยชีวิตสัตว์ทั้งสองเป็นการให้ชีวิตใหม่ พระสารีบุตรจึงกล่าวว่า อำนาจแห่งกุศลกรรม ที่ได้ต่อชีวิตให้ผู้อื่นทำให้พ้นจากความตายได้ จึงเป็นกุศลกรรมให้สามเณรได้พ้นจากความตาย

จะเห็นได้ว่าอานิสงส์ของการปล่อยสัตว์น้ำ ตามหลักการทางพระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นการทำบุญหรือให้ทานในรูปแบบหนึ่ง เป็นพิธีกรรมที่เข้ากันได้กับสังคมไทยเป็นอย่างดี โดยที่การปล่อยสัตว์น้ำนั้นก็มีความเชื่อที่แตกต่างกันออกไปตามแต่ชนิดของสัตว์น้ำนั้นๆ เช่น ถ้าปล่อยปลาหมอ ก็มีความเชื่อว่าจะช่วยให้สุขภาพแข็งแรง ปล่อยเต่า จะช่วยให้อายุยืน เป็นต้น ในพระพุทธศาสนาจากเรื่องของสามเณรติสสะที่กล่าวไว้แล้วที่นำปลาจากหนองน้ำที่กำลังจะแห้งไปปล่อยยังแม่น้ำ ด้วยอานิสงส์แห่งการทำความดีในครั้งนั้นยังผลให้

สามเนตรตีสระมีผิวพรรณที่ผ่องใส มีอายุที่ยืนยาว จากเมื่อครั้งที่พระสารีบุตรทำนายตามลักษณะว่าจะต้องมรณภาพภายในเจ็ดวัน

สรุปวิเคราะห์

การปล่อยสัตว์น้ำเพื่อทำบุญตามบริบทของสังคมไทยนั้นอาจเป็นไปได้ทั้งบุญและบาป ดังนั้นจากฐานแนวคิดทั้ง 4 ประการที่เราได้ทำการศึกษามาแล้วในข้างต้นได้แก่ 1) แนวคิดเกี่ยวกับการปล่อยสัตว์น้ำเพื่อทำบุญสร้างกุศลตามบริบทของสังคมไทย 2) แนวคิดเกี่ยวกับการปล่อยสัตว์น้ำในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมด้วยความรับผิดชอบ 3) แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะทั่วไปของสัตว์น้ำและแหล่งที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมของสัตว์น้ำที่คนไทยชาวพุทธนิยมปล่อย และ 4) แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อในการปล่อยสัตว์น้ำตามบริบทของสังคมไทยที่ส่งผลต่ออานิสงส์ที่ได้รับ เป็นสิ่งที่จะนำไปใช้เป็นฐานข้อมูลเพื่อตัดสินใจสำหรับการเลือกชนิดของสัตว์น้ำที่จะปล่อยให้มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่จะปล่อยการที่เราเลือกปล่อยสัตว์น้ำในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมสัตว์น้ำชนิดนั้นก็จะมีชีวิตต่อไปถือว่าเป็นบุญอย่างแท้จริงเช่น ปลาไหล ควรปล่อยบริเวณ คู คลอง หนอง บึง หรือบริเวณที่สามารถชุกตัวอยู่ในโคลนตมหรือพื้นที่ชื้นแฉะได้, ปลาหมอไทย ควรปล่อยบริเวณสภาพแวดล้อมที่บริเวณน้ำนิ่งๆตามทุ่งนาไม่ลึกมาก, ปลาตะเพียน ควรปล่อยบริเวณ น้ำไหลอ่อนๆ ตามแม่น้ำ ลำคลอง หนอง บึง, ปลาช่อนควรปล่อยบริเวณ แม่น้ำ ห้วย หนอง คลอง บึง บ่อ สระ คู ทะเลสาบ ในนาข้าวที่มีน้ำขัง หรือตามบริเวณแหล่งน้ำจืด, ปลาดุก ควรปล่อยบริเวณ ลำคลอง หนองน้ำทุ่งนา บึง บริเวณที่น้ำไม่ลึกมากน้ำไหลไม่แรงมาก, ปลาสวาย ควรปล่อยบริเวณ ตามแหล่งน้ำธรรมชาติ เช่นแม่ใหญ่ๆ แม่น้ำน้ำเจ้าพระยา แม่น้ำท่าจีน แม่น้ำป่าสัก หรือ บึง หนอง คลอง, ปลาน้ำจืดควรปล่อยบริเวณตามแหล่งน้ำหนอง คลอง บึงที่ไหลนิ่งๆ, ปลานิลควรปล่อยบริเวณ หนอง บึง ทะเลสาบ, ปลาทับทิมควรปล่อยบริเวณ หนอง บึง ทะเลสาบ, หอยขมควรปล่อยบริเวณ น้ำนิ่งไม่ลึกมาก กระแสน้ำต้องไม่ไหลแรงมาก ต้องมีพื้นที่ชื้นแฉะ เช่น สระ หนองนา คลอง คู แอ่งน้ำ บึง อ่างเก็บน้ำ ฝาย นาข้าว แม่น้ำขนาดเล็กๆ, หอยโข่ง ควรปล่อยบริเวณ น้ำที่ไม่ลึก น้ำนิ่ง กระแสน้ำไหลไม่แรงมาก เช่น สระ หนอง คลอง บึง นาข้าว ลำห้วย ถ้าบนบกก็จะอยู่ที่บริเวณ ที่ชื้นแฉะเป็นโคลน หรือดินทราย, เต่าควรปล่อยบริเวณ พื้นที่ที่มีดินชื้นแฉะบริเวณขอบตลิ่ง เช่น สระ บ่อ คลอง บึง ต้องไม่ลึกมาก และควรเป็นแหล่งน้ำที่มีการไหลหมุนเวียนได้แต่น้ำต้องไหลไม่แรงมาก, ตะพาบควรปล่อยบริเวณ แม่น้ำ ห้วยหนอง คลองบึง จะชอบอยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีบริเวณดินโคลนมีพื้นน้ำปกคลุมมีแหล่งน้ำเล็กน้อย ต้องเป็นน้ำที่สะอาด, และกบ ควรปล่อยบริเวณ ตามลำห้วย หนอง บึง ทุ่งนา ชอบอยู่ในที่ชื้นแฉะมีน้ำเล็กน้อยแต่ต้องเป็นแหล่งน้ำที่สะอาดทุกครั้งเมื่อเราคิดจะทำบุญด้วยการปล่อยสัตว์น้ำควรจะต้องไตร่ตรองถึงความเหมาะสมว่าสภาพแวดล้อมที่เราจะปล่อยบริเวณนั้นมีความเหมาะสมกับสัตว์น้ำที่เราจะปล่อยหรือไม่ถ้าเราปล่อยในพื้นที่มีความเหมาะสมถึงจะเรียกว่าเป็นการปล่อยสัตว์น้ำที่ได้บุญอย่างมีความรับผิดชอบอย่าง

เอกสารอ้างอิง

- กรมประมง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ สำนักส่งเสริมและฝึกอบรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. [ออนไลน์]. *การเพาะเลี้ยงปลาบู๋*. แหล่งที่มา: http://eto.ku.ac.th/neweto/e-book/fish/pla_bu.pdf [21 ตุลาคม 2565].
- กองส่งเสริมการประมง กรมประมง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (ม.ป.ป.). *การเลี้ยงตะพานน้ำพันธุ์ใต้ห้วย*. ส่งเสริมและฝึกอบรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- เกษตรกรก้าวหน้า. (2559). *สารพัดวิธีการเลี้ยงกบสร้างรายได้*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัทแม่บ้านจำกัด,
- งานศึกษาและพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการประมง ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดสกลนคร. (2555). *คู่มือที่ 11 การเลี้ยงปลาตุกในบ่อซีเมนต์*. บริษัท มูฟเม้นท์ เจนทรี จำกัด.
- ธเนศ เกษศิลป์. (2566). “ปล่อยสัตว์น้ำอย่างไรให้ได้บุญ : หลักการและแนวคิดในการปล่อยสัตว์น้ำตามบริบทของสังคมไทย”. *สารนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- นฤชยา ไกรเนต. (2553). *การเพาะเลี้ยงปลาไนล์*. สำนักวิจัยและพัฒนาประมงน้ำจืด สถาบันวิจัยและพัฒนาพันธุ์กรรมสัตว์น้ำ. โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- บันเทิง พาพิจิตร. (2549). *ประเพณีวัฒนธรรมไทยและคติความเชื่อ*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์.
- บุญส่ง ศรีเจริญธรรม. (2563). *หลักเกณฑ์และขั้นตอนการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำเพื่อการจัดการประมงอย่างเหมาะสมและมีความรับผิดชอบ*. ราชการบริหารส่วนกลาง กรมประมง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- ปกรณ์ อุ่นประเสริฐ. (ม.ป.ป.). *การเลี้ยงปลาตะเพียนขาว*. กองส่งเสริมการประมง กรมประมง. สำนักส่งเสริมและฝึกอบรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ปรียาภรณ์ เขวงชินวงศ์ และรัชนิบูลย์ ทิพย์เนตร. (2549). *การเพาะเลี้ยงปลาสร้อย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2556). *เชื่อกกรรม รู้กรรม แก้กรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 39. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.
- พระมหาสาม อคฺคธมฺโม (แสงวงศ์). (2562). *การศึกษาวิเคราะห์ความมีอยู่ของบาปในพุทธปรัชญา*. พิมพ์ครั้งที่ 13. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏ.
- มนตรี แสนสุข. (2558). *ปลาหมอไทยแปลงเพศ เลี้ยงง่าย โตไว รวยเร็ว*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์น่านานาสำนักพิมพ์ ในเครือบริษัท ยิปซี กรุ๊ป จำกัด.

- _____. (2559). ปลาไหลนา เลี้ยงเสริมรายได้ อนาคตดี มีสิทธิ์รวย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์นานา สำนักพิมพ์ในเครือบริษัท ยิปซี กรุ๊ป จำกัด.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- รองศาสตราจารย์พูนทรัพย์ เกตุวีระพงศ์, ดร.สมจิต ขอนวงศ์, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ระวีโรจน์ ศรีคำภา, พระศักดิ์ดา สุวรรณทา. (2557). *สี่ขะตาล้านนา: แนวคิดและการเสริมสร้างความสัมพันธ์ ทางสังคม และจิตวิญญาณของชุมชนในล้านนา*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่.
- วศิน อินทสระ. (2552). *วิธีสร้างความคิดและความมีเงื่อนไขของกรรม*. กรุงเทพมหานคร: ธรรมดา.
- _____. (2552). *วิธีสร้างความคิดและความมีเงื่อนไขของกรรม*. กรุงเทพมหานคร: ธรรมดา.
- _____. (2554). *หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด*. พิมพ์ครั้งที่ 24. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ธรรมดา.
- _____. (2548). *การทำบุญให้ทาน*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค์บุ๊คส์.
- สุจินต์ โจรนพิทักษ์. (2549). *ปลาช่อน*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เกษตรสยาม.
- สุเชาว์ พลอยชุม. (2555). *สารัตถวิทยาการพุทธปรัชญา*. พิมพ์ครั้งที่ 1. นครปฐม: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- เสฐียรพงษ์ วรรณปก. (2559). *เพื่อความเข้าใจถูกต้องเกี่ยวกับหลักกรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สยามปริทัศน์.
- หน่วยสัตวเลี้ยงชนิดพิเศษ โรงพยาบาล มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. [ออนไลน์]. *ข้อควรปฏิบัติเมื่อจะปล่อยเต่าที่วัด*. แหล่งที่มา: <http://vet.ku.ac.th/vv2018/index.php/ar/health-topics/231-health-topics-7> [15 ธันวาคม 2565].
- อภิชาติ ศรีสะอาด, พชร สำโรงเย็น. (2561). *หอยทำเงิน*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์นาคา อินเตอร์มีเดีย.
- อุดม เขยกิจวงศ์. (2545). *ประเพณีกรรมท้องถิ่นไทย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ สุขภาพใจ.